

УДК 37.025:37.037

Тетяна Ординович

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ЗАКЛАДУ

Нині дитяча обдарованість викликає значний інтерес, що пояснюється суспільними потребами. Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції в розвитку освіти. З'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально, творчо і духовно розвинених громадянах. Високі індивідуальні досягнення, зазвичай, сприяють самореалізації особистості та рухають суспільство вперед. На жаль, сучасна школа не дуже добре пристосована до обдарованих дітей, які сильно відрізняються своїми здібностями від середньостатистичного учня. Це пояснюється, насамперед, складністю перебудови системи навчання, необхідністю змінити ставлення вчителів до “нестандартних” дітей, особливими потребами в підручниках і програмах, які враховували б індивідуальні запити й інтереси обдарованих дітей. Недостатній рівень професійної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці та мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності. Нерідко творче мислення обдарованої дитини розглядається вчителем як відхилення від норми або негативізм, саме тому складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти.

Проблема виявлення та розвитку обдарованості шляхом організації роботи з її носіями неодноразово ставала предметом наукових досліджень. Так, у численних роботах вітчизняних і зарубіжних учених (Л. Божович, О. Борисова, Н. Будій, А. Бутко, І. Волощук, Н. Волчанової, Ю. Гільбуха, Б. Кобзаря, Г. Костюка, В. Леві, Н. Лейтес, Л. Липової, В. Панова, Б. Теплова та ін.) розглядаються найрізноманітніші аспекти феномена обдарованості. Незважаючи на досить інтенсивні спроби напрацювати єдині теоретичні позиції з даного питання та забезпечити координацію зусиль щодо його практичного вирішення, серед спеціалістів спостерігається значна розбіжність у думках щодо організації роботи з обдарованими дітьми. Більшість учених вважають за необхідне спеціально навчати обдарованих дітей. У спеціалістів є різні підходи щодо цього, наприклад, переведення обдарованих у старшу вікову групу, створення спеціальних навчальних закладів, прискорення та збагачення програм навчання обдаро-

ваних дітей, розподіл за потоками, сетами, поглиблене вивчення окремих предметів, відокремлення обдарованих [1, с. 82].

Метою статі є дослідження основних форм роботи з обдарованими дітьми в умовах навчально-виховного закладу та визначення шляхів оптимізації педагогічної діяльності з вирішення проблеми обдарованості учнів.

Як відомо, завдання школи – підтримати учня і розвинути його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих дітей повинно починатися вже в початковій школі на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення. Обдаровані діти, як правило, мають вищі (порівняно з більшістю учнів) інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості, активну пізнавальну потребу, а також відчують радість від здобуття знань і розумової праці [2]. Умовно можна визначити такі категорії обдарованих дітей: діти з незвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку (такі діти найчастіше зустрічаються в дошкільному і молодшому шкільному віці); діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості – у певній галузі науки (підлітковий вік); учні, які не досягають через якісь причини успіхів у навчанні, але мають яскраву пізнавальну активність, оригінальність психічного складу, неабиякі розумові резерви (частіше зустрічаються у старшому шкільному віці) [4].

Нами встановлено, що у навчальній діяльності робота з обдарованими дітьми повинна ґрунтуватися на диференційованому підході, що сприяє розширенню і поглибленню освітнього простору для обдарованих. При цьому метою роботи з обдарованими дітьми є виявлення таких дітей і створення умов для їх оптимального розвитку. Означену мету можна конкретизувати у таких завданнях: розвиток цілісної картини світу в уявленнях дитини; розвиток творчого, критичного й абстрактно-логічного мислення, здатності розв'язувати проблеми; розвиток уміння самостійно навчатися та здійснювати дослідницьку роботу; розвиток навичок самопізнання, саморозуміння та самоусвідомлення, формування позитивної “Я-концепції”.

Вважаємо, що робота з обдарованими дітьми в умовах навчально-виховного закладу повинна будуватися за такими принципами: орієнтації на змагання, актуалізацію лідерських можливостей учнів; орієнтації на потреби дитини; максимального розширення кола її інтересів; домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю; ускладнення змісту навчальної діяльності.

На основі аналізу результатів численних наукових досліджень [1; 2; 5] та власного досвіду виділяємо такі основні етапи роботи з обдарованими учнями: підготовчий, у межах якого відбувається виявлення обдарованих учнів, складання діагностичних карт і розробка нормативних документів і робочих

програм роботи з обдарованими; основний (практичний), який передбачає впровадження інтерактивних методів навчання (проблемно-дослідницьких, проектних, модульних), що розвивають в учнів творче і дослідницьке мислення, а також активну участь дітей в інтелектуальних і творчих конкурсах різних рівнів; узагальнення, де аналізуються досягнуті результати, виявляється їх співвідношення з поставленими метою і завданнями та визначаються перспективи і шляхи подальшої роботи з обдарованими учнями.

У ході реалізації означених етапів вчитель застосовує такі форми роботи з обдарованими дітьми: розв'язання нестандартних завдань на уроках і в позаурочний час, індивідуальна і диференційована робота, ділові ігри, інтерактивні методи навчання, участь у конкурсах і предметних олімпіадах різних рівнів тощо [5, с. 36]. При цьому вважаємо, що єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує і не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук індивідуального підходу до кожного обдарованого учня з вираженою індивідуальністю, незалежністю. З такими дітьми, з одного боку, працювати легше, бо вони мають високі розумові здібності, а з іншого – важче, оскільки ці діти “знають собі ціну”, потребують багато уваги, особливого ставлення. До того ж, робота з ними вимагає значних професійних і педагогічних знань від учителя. Адже навчання – процес технологічний і його, як і на виробництві, легко зіпсувати, порушивши технологію. Шкода від цього може бути величезна, бо “виробом” виступає жива особистість учня [4].

Тому очевидно, що для досягнення поставленої мети у роботі з обдарованими дітьми вчитель повинен бути талановитим, здатним до експериментальної і творчої діяльності, професійно грамотним, інтелігентним, цілеспрямованим, наполегливим, емоційно стабільним, моральним і ерудованим [2]. Він повинен володіти сучасними педагогічними технологіями, мати позитивну “Я-концепцію”, бути умілим організатором навчально-виховного процесу. Окрім означених особистісних і професійних якостей, педагог, на наш погляд, повинен уміти збагачувати навчальні програми (оновлювати і розширювати зміст навчання), працювати диференційовано, здійснювати індивідуальний підхід і консультувати учнів, стимулювати їх пізнавальні здібності, приймати виважені психолого-педагогічні рішення, аналізувати навчально-виховну діяльність, добирати і готувати матеріал для колективних творчих справ [5, с. 28-30].

Готовність учителя до роботи з обдарованими учнями виявляється у високому рівні професійної компетентності спеціаліста до даного виду діяльності, що базується на сукупності спеціальних знань і вмінь та стійкому вмотивованому бажанні здійснювати цю діяльність. Зважаючи на це, науковцями визначені такі компоненти готовності вчителя до організації роботи з обдарованими

учнями: сформована позитивна мотивація; рівень професійної компетентності; рефлексія і корекція. Для посилення можливостей педагога у вирішенні завдань роботи з обдарованими дітьми необхідно передбачати підвищення його кваліфікації за місцем роботи. Бажане введення днів для самоосвіти. Результатом такої роботи може бути зошит індивідуальних досягнень. Лише тоді, коли людина чітко усвідомлює мету, робота буде ефективною [3, с. 84-85].

Завдання вчителя полягає у тому, щоб створити умови, в яких дитина могла б просуватися шляхом власного вдосконалення. Цей шлях називається “самовдосконаленням дитини в умовах освітнього процесу” [5, с. 41]. Вважаємо, що розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних технологій навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості [1].

Аналіз опрацьованих джерел із проблеми розвитку обдарованості дітей в умовах навчально-виховного закладу дає підстави для висновку, що цей процес повинен забезпечуватися різними видами допомоги дитині для досягнення нею творчої зрілості та соціальної впевненості в можливостях реалізації особистості. Виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей – завдання не лише педагогів, а суспільства в цілому, оскільки саме обдаровані особистості є інтелектуальною елітою народу, від якої залежить політичний, економічний, культурний і суспільний потенціал держави.

Проаналізовані нами аспекти організації роботи вчителя з обдарованими дітьми в умовах навчально-виховного закладу, зрозуміло, не вичерпують усіх шляхів розв’язання цієї проблеми. Вона залишається актуальною і вимагає подальшої розробки ряду важливих питань, до яких належать: виявлення природи й психологічних механізмів розвитку обдарованості та творчості, забезпечення можливостей використання обдарованості для реалізації потреб дитини, вдосконалення програм і методів навчання обдарованих школярів.

Посилання:

1. Гончарук Ю. Організація роботи з обдарованими дітьми / Ю. Гончарук, Н. Гергун // Директор школи. — 2006. — № 27—28. — С. 27.
2. Гудь М. Обдаровані діти. Психолого-педагогічні аспекти роботи // Початкова освіта. — 2010. — № 39. — С. 2—6.
3. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность школьников : учеб. пособие для студ. высших пед. учеб. заведений. — М. : Издательский центр “Академия”, 2001. — 320 с.
4. Розенова М. Обдаровані діти: психологічні проблеми розвитку, навчання й виховання // Підручник для директора. — 2008. — № 1. — С. 37.
5. Стародубцева Н. В. Обдарованість: діагностика і система роботи із здібними дітьми // Управління школою. — 2007. — № 12. — С. 28—41.

References (transliterated and translated):

1. Goncharuk Yu. Orhanizatsiya roboty z obdarovanymy ditmy (Organization of work with Gifted Children) // Director of the school. 2006, № 27-28. P. 27.

2. *Hud M.* Obdarovani dity. Psykholoho-pedahohichni aspekty roboty (Gifted Children. Psychological and pedagogical aspects of the work) // Primary Education. 2010, № 39. P. 2-6.
3. *Leytes N.* Vozrastnaya odarennost shkolnikov : ucheb. posobiye dlya stud. vysshikh ped. ucheb. zavedeniy. (Age giftedness of pupils : textbook for students of higher pedagogical institutions). Moscow : Publishing Center "The Academy". 2001. 320 p.
4. *Rozenova M.* Obdarovani dity: psykholohichni problemy rozvytku, navchannya i vykhovannya (Gifted children: psychological problems of development, training and education) // Handbook for the director. 2008, № 1. P. 37.
5. *Starodubtseva N.* Obdarovanist: diahnozyka i systema roboty iz zdibnymy ditmy (Giftedness: diagnostics and system of work with children) // School management. 2007, № 12. P. 28—41.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013

Т. Ординович

**Организация работы учителя с одаренными детьми
в условиях учебно-воспитательного заведения**

В статье анализируются теоретические и методические основы работы учителя по выявлению, поддержке и развитию одаренности детей в условиях учебного заведения; определен набор личностных качеств, профессиональных навыков и умений, необходимых учителю для осуществления задач в работе с этой категорией детей. На основе анализа обработанных источников по проблеме развития одаренности детей в условиях учебно-воспитательного заведения автор статьи делает вывод, что этот процесс должен обеспечиваться различными видами помощи ребенку для достижения им творческой зрелости и социальной уверенности в возможностях реализации личности. Выявление, обучение и воспитание одаренных детей – задача не только педагогов, а общества в целом, поскольку именно одаренные личности является интеллектуальной элитой народа, от которой зависит политический, экономический, культурный и общественный потенциал государства. Развитие одаренности учащихся зависит также от профессионального уровня педагогов и использования креативных технологий обучения, способствующих развитию интеллектуальной, творческой, предметной или лидерской одаренности.

Ключевые слова: одаренный ребёнок, учитель, учебно-воспитательное заведение, технологии, профессиональная готовность.

Т. Ordynovych

Organization of Teachers' Work with Gifted Children in Conditions of Educational Institutions

The article analyzes theoretical and methodical fundamentals of teacher's work concerning identification, support and development of children's giftedness in conditions of educational institution. The author determines the set of personal qualities, professional abilities and skills required for the implementation of teachers' tasks dealing with that category of children. Having analyzes the sources related to the issues of the children's giftedness development in conditions of educational institutions the author concludes, that the process should be provided by different types of assistance to children, necessary for achieving their artistic maturity and social confidence in the possibilities of realization of an individual. Identifying, training and education of gifted children these are tasks not only for teachers, but also for the society as a whole, as far as it is gifted person who becomes intellectual elite of the nation that forms political, economic, cultural and social potential of the state. Development of gifted students also depends on the professional level of teachers and use of creative technologies of teaching that promote intellectual, creative, objective and leadership talent.

Key words: gifted child, teacher, educational institution, technologies, professional readiness.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В. П. Тименко